

utan en analytisk ingång. Johanssons problem är att hennes empiri inte är särskilt användbar för denna sortens studier av hur gemenskaper byggs och praktiseras. Hon har visserligen intervjuer bland sina källor men informanterna framställs, åtminstone i avhandlingen, främst som producenter av bilder. Här och var lyssnar hon av "människor på stan" som yttrar något, men detta material förefaller inte vara inhämtat systematiskt utan ger snarare intryck av att vara sporadiska tjuvlyssningar.

Så vad är det här för en undersökning? För det första är det dokumentära inslaget påfallande. Carina Johansson ger en bred beskrivning av detta Visbylandskap av bilder. Mångfalden är imponerande. Avhandlingens styrka ligger just här, i presentationen av de uppsättningar av bilder som Johansson menar formar vår bild av Visby. För det andra skulle jag vilja säga att det är en undersökning om bildernas produktion, cirkulation och användning inom de tre fälten konst, kulturarv och turism. I detta avseende lyckas Johansson bra. Hon visar hur bilder rör sig mellan de olika fälten, får olika användningsområden och betydelser.

Visby är valt, skriver Johansson i avslutningen, för den omfattande bildproduktionen, kulturarvskonstruktionen och för att staden är ett känt turistmål. Det finns givetvis ytterligare några städer i Sverige av intresse i just dessa avseenden. Men Visby valdes. Vad exemplet har fått för konsekvens för Johanssons resultat är svårt att säga, men borde ha problematiserats i avhandlingen.

Man skulle ju också kunna tänka sig att införliva ett jämförelseobjekt i undersökningen. Varför inte en plats eller stad som har uppenbara besvär med att producera sådana bilder som Visby är fullt av? Vad ett sådant exempel hade kunnat bidra med till undersökningen är förstås okänt men något säger mig att Visby hade framstått som tydligare och att Johanssons resultat hade blivit mer allmängiltigt, intressant och komplext.

Avhandlingen lämnar en hel del övrigt att önska beträffande bl.a. stringens, teori- och metodanvändning. Men man kan inte ta ifrån Carina Johansson att hon har hanterat ett stort och vildvuxet material som i sig självt väcker nyfikenhet och som gör avhandlingen läsvärd. Utifrån detta material gör hon ett par goda iakttagelser. Jag fastnar t.ex. för hur kulturarvssektorn liksom inte lyckas motstå att fånga in kulissliknande inslag som de fällgaller som sattes upp i två ringmursportar i samband med inspelningen av filmen *Petri tårar*. Inget av gallren togs ner efter inspelningen utan hamnade bl.a. på frimärke, på Riksantikvarieämbetets hemsidor och en av myndighetens böcker om världsarv i Sverige.

Hon pekar också på hur de dominanta föreställningarna om staden konfronteras med vinterns blåsiga Visby, långt ifrån rosornas stad. Hon argumenterar framgångsrikt för hur föreställningarna om staden också skapar den i konkret mening. Föreställningarna kräver helt enkelt att den fysiska platsen ska vara beskaffad på ett visst sätt. Gestaltningen av det förflutna är allt som oftast viktigare än strävan att uppnå autenticitet.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Sarah Holst Kjær: *Sådan er det at elske. En kulturanalyse af parforhold*. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2009. 187 s. ISBN 978-87-635-1092-9.

Den danske folklørist Sarah Holst Kjær forsvarede den 27. februar denne afhandling, som hun har skrevet på Etnologiska Institutionen på Lunds Universitet. Det er en interessant afhandling, som helt berettiget fik en del medieomtale i Danmark. Den tager fat i nogle dagligdags fænomener, endevender dem og får os til at se det velkendte på en ny måde. Den er skrevet i et meget præcist sprog, der er ikke fyldord eller sniksnak. Kjær gør hele tiden rede for, hvad hun vil undersøge, hvordan hun vil gøre det, og hvorfor hun vil gøre det. Og når hun så har undersøgt det, gør hun rede for, hvordan dette nu har været med til at belyse problemstillingen. På den måde er det en forbilledlig afhandling.

Sarah Holst Kjær er tydeligvis meget begejstret for teori og for i det hele taget at sætte sine undersøgelser ind i en videnskabelig sammenhæng. Det kan desværre godt gå ud over det letlæselige. Selv om afhandlingen er skrevet på mit eget modersmål, må jeg indrømme, at jeg flere gange måtte læse den samme sætning forfra, fordi jeg skulle pille den fra hinanden for at forstå meningen.

Problemformuleringen består af fire spørgsmål og lyder som følger:

"Hvordan kan forventninger til en nær, romantisk relation forstås, når kulturelt etablerede fantasier om Parret og Parforholdet inddrages?"

Hvilke sociale kategorier, idealer og normer inddrages, når to mennesker – unge-voksne, heteroseksuelle, urbane og inden/uden børn – gør sig til et par?"

Hvilke kulturelle kundskabssystemer om mand/kvinderelationer træder frem, når den nære livsverden omtales?"

Hvordan kan man forstå parrenes fælles samvær og deres følelsessituationer, når dagligdagen defineres som

et dobbeltniveau af fantasi og realitet?”

I sin problemformulering lægger Kjær sig op ad den amerikanske filosof Judith Butler. Butler skriver, at en mand/kvinde-relation i den nære livsverden præges af et alment og kulturelt kundskabssystem, som kommer til udtryk som *relationalitet* i den nære livsverden. Relationalitet består af de måder, man forstår og kategoriserer en levende relation på, det er en række fantasier, som Kjær betragter som kulturelle vedtagelser om Parret, Parforholdet, samt Mand og Kvinde. Hvordan et parforhold kan betragtes som godt eller mindre godt er således baseret på kulturelle fantasier produceret på baggrund af almene kundskabssystemer.

Overordnet vil Kjær altså undersøge, hvilke kulturelle forventninger til og fantasier om Mand og Kvinde og Parforhold, der anvendes af en specifik social og urban gruppe. For at kunne gøre det, inddrager hun en mangfoldighed af materiale. Det er først og fremmest et antal dybdeinterviews med fem par i alderen 23–50 år. Endvidere har hun ført en feltdagbog over deltagerobservationer i private hjem, til offentlige arrangementer og i gadebilledet. Af trykt materiale inddrager Kjær den sociologiske og psykologiske parforholdsforskning, ligesom hun har studeret avisartikler om emnet i den danske dagspresse. For at analysere selve ordet ”parforhold” har hun anvendt arkivmateriale fra Dansk Sprognævn, ligesom hun har inddraget definitioner af begrebet i Ordbog over det danske Sprog.

Endelig har hun inddraget det, hun kalder ”et udvalgt kulturhistorisk materiale”, og det omfatter både videnskabelige studier af andre tider og geografiers kønsforståelser, parforhold og omgangsformer mellem mænd og kvinder. Derudover inddrager hun oplysningspjecer, selvhjælpslitteratur, ægteskabshåndbøger samt medicinske og anatomiske tegninger.

Hele dette kildemateriale, hævder Kjær, kan ikke vurderes ud fra klassiske kildekritiske kriterier, hvor et forhåndenværende empirisk materiale afgør og afgrænser analysens muligheder og konklusion. I stedet har hun ladet sig inspirere af en metode, som den amerikanske filosof Charles Peirce definerer som ”abduction”. Ved at flytte sig mellem en række materialekategorier, områder, tider og geografier inden for samme kulturkreds, hævder Kjær, handler abduction om at etablere mistanke over for en tid eller gruppes velkendte og vedtagne holdninger. Målet er altså at belyse det velkendte på alternative måder.

De fire analytiske nøglebegreber der anvendes er: fantasi, situation, det kulturelt tredje og narrativitet.

Afhandlingen består af seks kapitler. Det første kapitel hedder ”Den romantiske tid” og handler om mødet mellem to mennesker, der ikke kender hinanden. Kjær analyserer her hvilke identitetskategorier, som parrene placerer hinanden i for at gøre sig selv og den anden begribelig. Med narrative teorier diskuterer hun, hvordan parforholdet er tilrettelagt ud fra idealet om et hændelsesforløb, der forbinder fortid, nutid og fremtid. Hun foretager endvidere en fortolkning af parrenes fremtidsforestillinger, samt deres idealer og anti-idealiser om Barnet og Familien.

Det andet kapitel hedder ”Fiktive slægtskaber” og handler om, hvordan parrene er en del af senfreudianske generationer. Det vil sige, at parrene benyttede sig af psykoanalytiske forestillinger om en kausal sammenhæng mellem barndom og voksenliv. De forstod også parforhold som en genopdragelse af nu voksne børn. Samtidig anvendte de en familiemetaforik og sammenblandede fantasi og realitet ved at bruge familiefigurer som Mor og Far, Bror og Søster for at påpege oplevelser af indbyrdes ubalance og asymmetri. Det er i dette kapitel, Kjær foretager en videnskabsteoretisk diskussion af psykoanalysens indflydelse i forståelsen af og teorierne omkring en moderne mand/kvinde-relation. Det er særligt de ”psykoseksuelle” fantasier om Mor og Far, Mand og Kvinde, der diskuteres.

Kapitel tre hedder ”Parforholdets laboratorium” og handler om, hvordan parrene involverer sig i hinanden som en slags mellemmenneskeligt eksperiment, som ingen af dem i øjeblikket kendte udfaldet af. Kjær diskuterer, hvordan parrenes indbyrdes følelser blev forhandlet og balanceret ud fra et ideal om passende følelsesdosering. Forholdet mellem et romantisk og individualistisk følelsesideal diskuteres også, og Kjær argumenterer for, at disse idealer udgjorde parrenes meningshorisont, når kvaliteten af relationens følelsesindehold skulle vurderes. Endvidere anvender Kjær et historisk perspektiv til at undersøge, hvordan et kærlighedsargument har fået sin kulturelle legitimitet og styrke over andre typer af følelsesargumentation, som f.eks. fornuft.

Det fjerde kapitel har fået titlen ”Hjem” og handler om følelser og materialitetens muligheder for et kulturelt tredje. Her diskuterer Kjær hjemmets følelsesregler og definitions-magt-begrebet. I en gennemgang af sofaens kulturhistorie anvender hun dens materialitet analytisk som et kulturelt tredje. Det skal tydeliggøre, hvordan kulturelle idealer for en mand-kvinde-relation er forandret over tid. Et nøglebegreb i kapitlet er ”nostalgi”, og

til dette begreb knytter Kjær kønsforestillinger om Mand og Kvinde, samt relationsfølelser som fravær og nærvær.

Det gør hun, skriver hun, for at studere, hvordan nostalgia fungerer som en kulturelt genkendelig følelseskode, som italesætter oplevelsen af ubalance mellem ude og hjemme, erhvervsarbejde og fritid. Kjær finder endvidere, at nostalgis koder er velegnede til at belyse, hvordan forholdet mellem fantasi og realitet udleveres i dagligdagen. Endelig foretager Kjær i dette kapitel et studie af parrenes fortællinger, hvor soveværelset og sengen inddrages som et kulturelt tredje for at undersøge, hvordan intimitet og nærhed her udtrykkes i en stil af fortrolig og kærlig realisme.

Det næstsidste kapitel, kapitel 5, hedder "Vaner og rutiner" og handler om hjemmets orden og uorden. Her diskuterer Kjær, hvordan husarbejdets gøremål og pligter er blevet emotionaliserede og har fået følelsesmæssige betydninger for en nær relation. Hun skriver, at fremstillingen af manden og kvindens relation, netop når det gælder husarbejdet, ofte følger en krigsmetaphorik, og hjemmet forventes at være kvindens domæne. Både videnskabelige parforholdsstudier og den offentlige kønsdebat interesserer sig for og producerer asymmetrisk og dikotomisk kønsdramatik. Kjær mener, at denne kønsdramatik er knyttet til hjemmets materialitet, men at udgangspunktet for produktionen af dramatik og kønspolaritet ikke desto mindre er et kulturelt harmoni-ideal om Parrets komplementaritet eller jævnbyrdighed.

Som et eksempel foretager Kjær en analytisk kontrast mellem to af hjemmets rum, nemlig køkkenet og badeværelset. Det gør hun for at illustrere, hvordan handlinger og gøremål ligger i forlængelse af et rum allerede implicite og eksplicite kulturelle mening, som en moderne husholdning er inspireret af. Det er snarere større videnskabelige idealer, end det er en kønnet orden, som tages i anvendelse for at måle vaner og uvaner i hjemmet som gode eller dårlige. Til slut i dette kapitel diskuterer Kjær arbejde- og privilegiefordelingen i hjemmet, og hun hævder, at tidens individualiserede selvrealiseringsidealer afgør, hvem hjemmets privilegier og arbejdsbyrder går til.

Det sidste kapitel hedder "Dansegulvet" og handler om parrenes fritidsforøjelse, nemlig pardansen. Dansegulvet består af en situation, som kan adskilles fra andre dagligdagssituationer, fordi kønsfantasierne om Mandens og Kvindens kønspolarisering og erotiske asymmetri netop her er et ideal. I dagligdagens situationer er ligebyrdighed derimod et ideal. Kjær diskuterer begrebet "kønsfantasi" og hævder, at en specifik

kulturredes tilbyder en række kønsordener knyttet til situationer, som mænd og kvinder kan veksle mellem. Pardansen mellem mand og kvinde inkluderer følelser af Mandlighed og Kvindelighed, der opleves som nogle positive forstærkelser af egen-kroppen. Her foretager Kjær en parallel til 1950'ernes seksualoplysningspjecer og diskuterer, hvordan dansens kønsfantasier kan paralleliseres som en heteroseksuel metaforik, produceret i psykoanalysens teori om "det psykoseksuelle". Til slut i kapitlet vender hun tilbage til nostalgibegrebet, og denne gang defineres det som "resultat-nostalgi". Selv om pardansen kan forstås som et afgrænset ritual, oplevedes den af parrene som en mulighed for at forandre og balancere det moderne parforhold, de ellers opfattede som kvindedomineret.

Alle disse emner har Sarah Holst Kjær, som hun skriver, analyseret "gennem et bredt empirisk materiale", og hun har nærmest støvsuget alt materiale, der har noget med parforhold og kærlighed at gøre. Dernæst har hun blandet det sammen på en måde, som med et fransk ord kan kaldes "bricolage". Men man kan spørge, hvad pointen er med at inddrage ordbogsdefinitioner og seksualoplysningspjecer og gamle kulturhistoriske beskrivelser af sofaer; hvorvidt dette forskelligartede materiale hjælper hinanden, og om alt materiale har samme vægt – er det blevet hierarkiseret, eller er det sat på lige fod.

I sin præsentation af materialetyperne skriver Kjær, at hun har inddraget "et udvalgt kulturhistorisk materiale", men så vidt jeg kan se, er det kun 1 stk. af hver materialetype, hun henviser til i selve analyserne. Ligeledes skriver hun, at hun har foretaget et studie af avisartikler fra den danske dagspresse og nævner det overvældende tal: 7.668, men det er vanskeligt at se, hvad hun har anvendt disse tusindvis af artikler til. Ud over dette allerede producerede materiale har Kjær selv frembragt noget kildemateriale. Som hun skriver, har hun foretaget "et antal dybdeinterviews", det drejer sig om fem par – og et af parrene er udelukkende repræsenteret ved kvinden. Det kan diskuteres, om et så lille antal er tilstrækkeligt til at danne grundlag for analysen, men Kjær har naturligvis heller ikke haft til hensigt at foretage en repræsentativ analyse.

Der er i vore dage mange former for parforhold, og Sarah Holst Kjær har i sin afhandling valgt at koncentrere sig om den gruppe, hun definerer som "unge-voksne, heteroseksuelle, urbane, uden/inden børn". Det er således udelukkende unge mennesker fra byerne, Kjær har talt med, men det kunne have været interessant at høre,

om unge mennesker fra landet ville kunne fortælle en anden historie. Interviewpersonerne er ligeledes temmelig ensartede rent klassemæssigt, eller sådan fremtræder de, men det kunne tænkes, at unge mennesker fra andre sociale klasser ville forholde sig helt anderledes til parforhold.

Endvidere har Kjær valgt at interviewe par, som endnu ikke har fået børn, og som derfor har tid til at være selvreflekterende, men dette valg begrundes ikke. Det ville være interessant at høre, om småbørnsforældre ville udtrykke sig på samme måde om parforhold, eller om netop dette at skulle tage sig af børn ville medføre, at sofaen og køkkenet og alt det andet ville få en anden funktion.

Sarah Holst Kjær anfører uddrag fra sin feltdagbog, den er levende og godt skrevet, og her har hun nedfældet observationer fra mange andre verdner end blot unge, urbane parforhold. Hun er både på besøg i en aften-skole og hos ældre mennesker, der har levet sammen i et langt liv. Disse eksempler fra feltdagbogen tager os ud af den næsten klaustrofobiske verden hos de unge par og er med til at kaste forskelligt lys på tematikken om parforhold og mand-kvinde-relationer.

Det kunne også have været interessant, om Kjær havde interviewet unge, urbane par bestående af to mænd eller to kvinder for at finde ud af, om de forholdt sig anderledes til hendes begreber: Parret, Parforholdet og Mand, Kvinde. Eksempelvis er det interessant, at Kjær viser, hvordan de interviewede unge par selv synes, at det er upassende, at det er kvinden, der dominerer i parforholdet, selv om det er virkeligheden i deres hverdagsliv. Derfor er de også så glade for at gå til pardans, fordi dansen tillader dem at udleve de klassiske kønsroller med manden som den styrende, og kvinden som den, der lader sig styre.

Det er jo så traditionelt, at det skrider til himlen. Måske kunne det have været interessant at sammenligne med pardans blandt homoseksuelle. I 1998 blev PanDans stiftet i København, og ifølge deres hjemmeside tilbyder de undervisning i utallige danseformer. Foreningen har afholdt internationale homo-danse konkurrencer og stod i sommeren 2009 bag verdens største dansekongurrence for bøsse og lesbiske under World Outgames i København, en slags homo-olympiade.

Til at perspektivere problemstillingen kunne det være interessant at spørge, om en sådan danseskole er lige så kønstraditionel, som de interviewede unge par er. På hjemmesiden for PanDans reflekteres der over dette, og der står følgende: "Same-sex pardans adskiller sig fra

almindelig pardans ved, at du ikke er bundet af dit køn. Dvs. du kan både føre eller blive ført i dansen, alt efter hvad du bedst kan lide. Du har altså friheden til at vælge, hvorvidt du ønsker at danse "herre" eller "dame" eller måske endda begge dele, for same-sex pardansen giver også mulighed for rolleskift undervejs". I denne optik er begreberne "herre" og "dame" altså konstruktioner, eller roller man kan gå ud og ind af, og begreberne er her sat i anførselstegn, mens Sarah Holst Kjær skriver Mand og Kvinde med stort begyndelsesbogstav – helt ud i sproget er der forskellige tilgange. PanDans har en mere udforskende måde at forholde sig til køn på, end de interviewede hetero-pardansere præsterer, og måske ville interviews med homo-par kunne have givet en ekstra dimension til materialet.

Men nu har Sarah Holst Kjær jo valgt at begrænse sig til en særlig gruppe af unge mennesker, og om netop denne gruppe bliver vi meget klogere af denne afhandling.

Karin Lützen, Roskilde

Anders Franzén: *Skiftenas skede. Laga skiftets handlingar som källmaterial för byggnadshistoriska studier med exempel från Småland 1828–1927*. Jönköpings läns museum, Jönköping 2008. 368 s., ill. English summary. ISBN 978-91-85682-72-9.

Tre genomgripande jordreformer genomfördes på den svenska landsbygden under 1800-talet, stadgan om storskiftet 1757, enskiftet 1803 och laga skifte 1827. Med laga skifte blev utflyttningsföreskriften strängare och landskapet förändrades. Den omfattande ägosplittringen som varit förhärskande med smala tegar gjorde det lättare för bönderna att begära laga skifte. Till det kom byarnas tätbebyggelse som var ett växande problem. En lång tradition av bygemenskap löstes upp. Ägorna lades i nya strukturer, gårdar flyttades ut och byarna "sprängdes".

Anders Franzén vill med sin doktorsavhandling *undersöka om och hur laga skifteshandlingar kan tillföra ny information till den bebyggelsehistoriska forskningen*. Han fortsätter med att sönderdelat huvudsyftet i delsyften, att studera vad som hände vid laga skifte i byarna med de inblandade aktörerna och hushållen. Det var människor i byarna som genomförde skiftena.

Avgränsningen i tid är en hundraårsperiod, från 1828 när lagen trädde i kraft till 1920-talet. Under den tiden hann många saker hända. Den traditionella bondekul-